

Colecția: **ISTORII SECRETE**
Coperta: Stelian BIGAN

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României
BOERESCU, DAN-SILVIU

**Istoria necunoscută a Dobrogei, de la Tomisul lui Ovidiu
la Dervent și cetatea subterană de la Limanu : docu-drame și mituri
istorice însoțite de consemnări / prezentate de Dan-Silviu Boerescu. -
București : Integral, 2018
Conține bibliografie
ISBN 978-606-992-197-5**

94

© INTEGRAL, 2018

Editor: Costel POSTOLACHE
Tehnoredactor: Stelian BIGAN

Tipărit la Monitorul Oficial R.A.

Orice reproducere, totală sau parțială, a acestei lucrări,
fără acordul scris al editorului, este strict interzisă
și se pedepsește conform Legii dreptului de autor.

ISBN 978-606-992-197-5

Istoria necunoscută a Dobrogei de la Tomisul lui Ovidiu la minunile de la Dervent și cetatea subterană de la Limanu

Docu-drame și mituri istorice
însoțite de consemnări din presă
prezentate de Dan-Silviu Boerescu

INTEGRAL

Sumar

Iubire interzisă – exilul lui Ovidiu la Tomis după ce și-a văzut împărăteasa goală / 7

Mircea cel Bătrân sau Dobrogea anexată de Țara Românească. Despoți și stăpâniri controversate. Epopeea „Haiducilor Babadagului” / 15

Misterele creștinismului: Dervent, Niculițel și alte locuri sacre dintre Dunăre și Marea Neagră / 35

Tuneluri, biserici rupestre și cetăți subterane secrete la Limanu și nu numai / 53

Enigme nepătrunse din istoria Constanței / 79

Epopeea balcanică și prizonieratul tragicomic al lui George Topârceanu / 99

Povestea tătarilor dobrogeni. Și caii se mănâncă, nu-i așa? / 103

Lămuriri bibliografice / 115

Iubire interzisă – exilul lui Ovidiu la Tomis după ce și-a văzut Împărăteasa goală

Exilul său a stârnit multiple teorii ale conspirației, nedeslușite încă nici până azi! Marele poet latin Ovidiu, pe numele său complet Publius Ovidius Naso, s-a născut la Sulmona în anul 43 î. Hr. și a murit în 17-18 d. Hr. la Tomis (Constanța). El este autorul unor cicluri de poeme remarcabile, cum ar fi *Metamorfozele*, *Tristele*, *Ponticele*, *Arta iubirii*, *Amoruri* și *Fastele*, unele scrise chiar în exilul său tomitan. „În anul 8 al erei noastre, în luna decembrie, poetul Ovidiu, aflat la apogeul gloriei sale literare, este smuls, printr-un ordin al Împăratului Augustus, din mijlocul familiei, al prietenilor și admiratorilor și obligat să plece în surghiun pe coasta Mării Negre, la marginea Imperiului Roman, în Scitia. În acest fel brutal se pune capăt carierei romane a marelui și suavului poet al iubirii, făcând din el ... «un poet aproape get» – conform propriei sale mărturisiri. Inițial, Împăratul a avut o scurtă

întrevedere între patru ochi cu poetul, prilej cu care i-a impus să păstreze cea mai mare taină asupra vinei ce i se adusesse. Era vorba de o ofensă adusă Împăratului. Pedepsa ce a urmat nu venea nici urmare a unei condamnări din partea vreunei instanțe judecătorești, nici a unei dezbateri publice în Senat. Împăratul Augustus era direct interesat ca discreția să domnească în jurul unei măsuri atât de drastice împotriva lui Ovidiu. (...) Conform legislației romane în vigoare la acea vreme, i-a fost aplicată forma cea mai ușoară de exil – relegarea –, Ovidiu păstrându-și drepturile cetățenești și întreaga avere”, arată istoricul Paul Ștefănescu în lucrarea *Enigme ale istoriei române*.

Asupra cauzelor care au dus la exilarea poetului plutește un mister total. Nu există vreun document al vremii care să menționeze ceva despre motivele care au stat la baza surghiunului. Istoricii au încercat să afle răspunsul în textele lui Ovidiu. Posibile explicații au fost descoperite în epistolele din lucrările *Tristele* și *Ponticele*, care au fost scrise la Tomis. Prima variantă este emisă în secolul al IV-lea și aparține lui Sextus Aurelius Victor, care susține că Împăratul avea o mare tendință către desfrâu, viciu pe care nu-l suporta și la alții. Astfel, poetul Ovidiu ar fi fost exilat pentru că... a scris trei cărți despre arta iubirii. Chiar Ovidiu, mai târziu, își numea creația „Arta nenoricirii sale”. Volumele conțineau, de fapt, o serie de recomandări pentru bărbați cu privire la modul cum să-și aleagă iubitele și cum să le păstreze.

Un secol mai târziu, poetul Sidonius Apollinaris spune într-una din poeziile sale că Ovidiu făcuse o pasiune pentru Iulia, fiica Împăratului, care era prezentată în poemele sale de Ovidiu cu numele de Corinna, între cei doi existând o

poveste de dragoste. În Evul Mediu, această versiune avea cea mai mare credibilitate.

De asemenea, un cercetător belgian consideră că Ovidiu și Împăratul Augustus au iubit aceeași femeie, Terentia, care era soția lui Mecena, consilierul intim al lui Augustus, care ar fi dedus din versurile lui Ovidiu dragostea pentru aceeași divă a Antichității.

O altă variantă care a circulat se referă la o relație de incest care ar fi existat între Augustus și fiica sa biologică, Iulia, în fapt singura progenitură imperială. Stră-stră-strănepotul ei, Caligula, susținea într-un pasaj al lui Suetonius că prin vinele sale curgea numai „sânge imperial”. Voltaire a fost unul dintre cei care au îmbrățișat această variantă. O altă versiune arată că Ovidiu era mijlocitor al iubirii dintre Iulia și Decimus Iunius Silanus și că în casa poetului se consuma iubirea dintre cei doi, iar opera sa poetico-erotică ar fi avut la bază această pasiune contemplată voyeurist de Ovidiu. Există o dovadă în acest sens prin faptul că Iulia a fost alungată pentru adulter pe insula Trimerus în aceeași perioadă cu exilarea lui Ovidiu. În plus, o idee care circula se referea la relația incestuoasă dintre Iulia și fiul ei cu Marcus Vipsanius Agrippa (cuceritorul Panoniei), Agrippa Postumus („născut după moartea tatălui său”), episod scandalos despre care ar fi scris în *Metamorfoze*, lucru care a atras mânia Împăratului.

Poetul face și o altă trimitere în anumite versuri la surghiunul său: „Ci ochii mei văzură o crimă, fără voie, De-aci-mi veni osânda! / De ce-am avut eu ochii? Ce-i drept, de toată vina eu nu pot să mă apăr, / Dar vina mea, în parte, o răătăcire-a fost”. Și: „De ce-mi greșiră ochii privind nelegiurea? / De ce din întâmplare păcatul l-am știut? / Acteon fără voie

văzu pe Diana goală, / Dar câinii lui îndată pe el l-au sfâșiat”. În baza acestor versuri s-a presupus că Ovidiu ar fi văzut-o goală în baie pe Împărăteasa Livia, fapt care a ajuns la urechile lui Augustus. Se pare că aceasta este una dintre cele mai verosimile explicații ale teribilului surghiun.

Potrivit altor cercetători, exilul nu ar fi avut la bază o legătură amoroasă, ci complicitatea lui Ovidiu la înlăturarea lui Tiberiu, fiul vitreg al Împăratului, care urma să-i succedă la tron. Împărăteasa a insistat ca să fie luate măsuri, iar Ovidiu și celălalt pretendent la tron, Agrippa Postumus, au fost pedepsiți. (Agrippa a fost și el gonit din Roma, apoi executat de propria sa gardă.) Se mai spune, totodată, că Ovidiu ar fi participat la o ședință de spiritism pentru a afla viitorul și numele următorului Împărat.

...Ovidiu la Tomis – ce destin copleșitor! Cu două milenii în urmă, în ultimii ani de viață, consumați în durerea sfâșietoare de a fi despărțit de Roma și prin ea de axul strălucitor al lumii căreia îi aparținea de drept, poetul învață limba geților, scrie poeme (din păcate pierdute) în graiul lor, este ales *agonothet* – responsabil al jocurilor dedicate zeilor – și recunoaște ospitalitatea sau aprecierea de care s-a bucurat, afirmă Dr. Doina Păuleanu, directorul Muzeului de Artă din Constanța.

Poetul latin Publius Ovidius Naso a fost surghiunit în anul 8 d. Hr. la Tomis din cauze complexe – *carmen et error* –, pe care propriile mărturii, până acum singurele existente sau rămase din perioada antică despre edictul imperial, nu le-au lămurit în întregime, lăsând loc interpretărilor și speculațiilor desfășurate pe mai multe paliere. *Carmen* – poezia (în special poemele de dragoste din *Amores* – *Iubiri*, *Ars amandi* – *Arta*

iubirii, *Remedia amores* – *Remediile iubirii*) și *error* – rătăcirea, o greșeală sau suma greșelile comise, imprudența poetului monden și celebru, a epicureului implicat în intrigile și scandalurile Romei, au fost motive suficient de puternice pentru ca Augustus să-l relege la Pontul Euxin (formă de expulzare prin care persoana își păstra dreptul la cetățenie și averea), în „nu știu ce colț al lumii”, de fapt, chiar la capătul ei, conform convingerilor sale de nezdruncinat. Când a fost informat despre decizia imperială, într-o noapte din Idele lui Noiembrie, Publius Ovidius Naso se afla pe insula Ilva Tireniana (Elba). Sfâșiat de tristețe a pornit spre strălucitoarea Urbe, pe care trebuia să o părăsească (definitiv, știm noi astăzi) imediat. Ultima noapte la Roma, relatată într-o elegie celebră din cartea I a *Tristelor* și scrisă pe când se îndrepta spre Tomis, își derulează orele nefaste între durere, tendințe suicidare, arderea unor manuscrise, vizita a doar doi dintre numeroșii prieteni de până atunci, încercările de a o convinge pe soția sa Fabia să nu-l urmeze. Drumul spre locul exilului a fost lung și anevoios. Pe o navă șubredă, furtuna exterioară îi egalează, neliniștitor, tumultul sufletesc (din cauza talazurilor, crede că va muri fără mormânt cunoscut). Îmbarcat în portul calabrez Brundisium (astăzi Brindisi), străbate în condiții terifiante Marea Ionică, zărește insula Ithaca, patria celebrului erou homeric și debarcă la Lechaeum. Ovidius străbate pe uscat istmul Corintului pentru a se imbarca la Cenchreae pe o navă mai solidă, aflată sub semnul ocrotitor al zeiței Minerva; apoi poposește în insula Imbros, îndreptându-se către Samotrake, patria nemuritoarei Victoriei. Debarcat pe această ultimă insulă, poetul urcă pe o nouă corabie, care îl poartă de la Zerint până la Tempyra (oraș pe

țărmlul Traciei); guvernatorul Macedoniei, Sextus Pompeius, prieten mai puțin afectat sau speriat de disgrația Romei, îi dă bani și o escortă de legionari spre a traversa ținutul și a trece prin dreptul sau chiar prin cetățile de coastă: Messembria (Nesebar), Dionysopolis (Balcic), Callatis (Mangalia). Pe parcursul călătoriei (cele 11 elegii care alcătuiesc *Cartea Întâi* au fost scrise și trimise la Roma înainte de sosirea în portul terminus), iar apoi la Tomis, poetul alcătuiește un adevărat „jurnal de bord” sau de uscat și „inaugurează un gen patetic, concurând aproape cu tragedia”, constată George Călinescu. Călătoria se termină la Tomis, o modestă așezare marină întemeiată de grecii milesieni în sec. al VI-lea î. Hr., unde Ovidiu sosește în anul 9 d. Hr., primăvara, pe la mijlocul lunii mai, pentru a-și trăi elegiac ultimii ani și a-și scrie lamentațiile pentru îndurare. Pe aceste țărmuri îndepărtate, constată poetul, pământul ia de obicei înfățișarea mării – *et interra est altera forma maris* –, iar locul însuși pare un pustiu nesfârșit: *mare portibus orbi*.

Poemele din exil ale lui Ovidiu: *Tristia – Tristele* și *Epistulae ex Ponto – Scrisori de la Pontul Euxin* sau *Ponticele*, oferă informații vitale, chiar dacă distorsionate prin exagerare, auto-compătimire și îndelung sperata izbăvire, despre localnicii geți, sarmați și greci, despre mare, navigație și navigatori, despre războaie, atacuri pustiitoare și incursiuni de jaf, despre climă și ierni lugubre, despre moravuri și obiceiuri, despre moartea sufletului și letargia trupului: „De-o să te-ntrebi mirată de ce scrisoarea asta/ De altă mână-i scrisă, să știi că sunt bolnav, / Bolnav în fundul lumii, pe țărmuri neștiute, / Și-n cumpănă de moarte. Ce crezi că poate fi/ În sufletu-mi acum, când zac în niște locuri/ Așa de-ngrozitoare, la geți și

la sarmați? / Nu îmi priesc nici apa, nici aerul de-aice/ Și nu știu cum, nu-mi place nici chiar pământul lor...”

Subordonate unui singur gând obsedant – revenirea în miraculoasa Urbe – poemele lui Ovidius au vădit caracter soteriologic, fiind rugăminți, tânguiri, semne elocvente ale disperării. Din această cauză, într-o comparație continuă și firesc defavorizantă față de unul din termeni, poetul îngroașă trăsături, caractere, situații care își pierd din asperitate abia în ultimii săi ani când, după moartea lui Augustus (vara anului 14 d. Hr.), își dă seama că nici Împăratul Tiberius (împotriva căruia se pare că poetul ar fi complotat cândva) nu va putea fi vreodată înduplecat. Abia atunci va recunoaște gesturile de deferență și chiar de admirație ale localnicilor: „Ah, mi-i rușine-a spune: am scris în graiul getic. / Cuvintele barbare le-am pus în vers latin! / A și plăcut poemul; tu poți să mă feliciți: / Aici între sălbatici, am nume de poet”. Ajunge chiar să-i prețuiască și să-i iubească pe localnici: „Tomitae;/ Quos ego... amo”. Hiperbolizate de poet, vânturile, devenite locul comun al tuturor evocărilor hibernale de aici (Tomisul – Siberia acelor timpuri), se situează astfel doar în raport cu Cetatea Eternă, nu și cu reala lor intensitate: „Furtuni vijelioase îmi vânzolesc viața/ Și nu-i destin pe lume mai trist decât al meu”. Sub asaltul terifiant al zăpezilor de altădată, înconjurat (ce-i drept, cu prețuire) de barbarii cărora „țurțurii de gheață le zuruie în plete”, poetul asociază catastrofe naturale, neconsoltei sale tristeți: „Și așa de tare-i vântul, că dezgolește case/ Și turnurile nalte le surpă la pământ”.

Publius Ovidius Naso a murit la Tomis în anul 17 (potrivit *Cronicii lui Hieronim*) sau în primăvara anului următor

(potrivit poemului calendaristic *Fastele*) și a fost dus pe ultimul drum cu onoruri, într-un loc astăzi necunoscut, la poarta cetății din vremea sa – *ante oppidi portam*; poate pașii noștri chiar au trecut, neștiutori și grăbiți, peste mormântul său.

Orice națiune, orice comunitate are nevoie de elemente pregnante de identificare, statuează Dr. Doina Păuleanu. În cazul municipiului Constanța și chiar la nivel național, exilul marelui poet latin la Tomis reprezintă o temă majoră a discursului identitar, cu largă deschidere europeană, la care s-a făcut în general recurs pe trei paliere: cultural (poetul și-a câștigat drept de cetate în epoca de aur a literaturii latine, în care trăiesc și creează Virgiliu, Horațiu, Propertiu, Tibul), politic, administrativ. Ovidiu trebuie să fie un brand al Constanței. Prima încercare în acest sens, de fapt o mare izbândă, aparține celui dintâi prefect al administrației românești și este statuia sa în bronz, amplasată în piața Ovidiu (Independenței, pe atunci) în anul 1887. Autorul operei este sculptorul italian Ettore Ferrari (1845-1929), autor cunoscut și apreciat de monumente amplasate în importante orașe ale lumii. O replică este dezvelită în anul 1925 la Sulmona, localitatea natală a poetului. În descendența lamentațiilor sale (Ovidiu își definește eliptic dispoziția sufletească în *Epistulae ex Ponto*: „Cânt lucruri triste fiind trist”), Constanța se așază în perioada modernă sub semnul, vădit elegiac, al marelui poet. (<http://muzeuldeartaconstanta.ro>)

Mircea cel Bătrân sau Dobrogea anexată de Țara Românească. Despoți și stăpâniri controversate. Epopoea „Haiducilor Babadagului”

Voievodul care a dus Valahia medievală la cea mai mare extindere teritorială, atinsă apoi abia la sfârșitul secolului al XIX-lea, când se va recăpăta controlul asupra Dobrogei, în urma câștigării Războiului de Independență, deși a domnit o vreme îndelungată (1386-1394/1395, 1397-1418, cu un interludiu provocat de înșelătoarea „victorie” de la Rovine, când a trebuit să fugă din țară pentru a scăpa de răzburarea turcilor!), nu a fost niciodată denumit în epoca sa „Cel Bătrân”. Nici nu avea cum, câtă vreme comportamentul său, inclusiv cel erotic, a fost permanent unul foarte tineresc, de o fecunditate impresionantă, generând numeroși copii, legitimi sau din flori, dintre care cel puțin patru – Mihail, Radu Prasnaglava, Alexandru Aldea și Vlad Dracul (tatăl lui Vlad Țepeș) – vor

ajunge și ei pe tronul Țării Românești. Denumirea „Cel Bătrân” a apărut, de fapt, mult mai târziu, ca un artificiu al istoriografiei, pentru a nu risca vreo confuzie cu domnitorii valahi ulterioari care au purtat și ei numele Mircea: „Numele lui însemna «Mircea cel Vechi» (*din bătrâni*, din trecut), dar o dată cu evoluția limbii a ajuns să-și piardă sensul inițial, pentru că numele în sine s-a păstrat neschimbat. Supranumele «cel Bătrân» (în slavonă: *starâi*) presupune, în general, în limbajul de cancelarie medieval, primul domnitor cunoscut cu acest nume. Întrucât în Țara Românească nu se obișnuia numerotarea domnilor, ca în Occident, Mircea a primit acest nume postum pentru a fi deosebit de nepotul său Mircea al II-lea și de Mircea Ciobanul, care a domnit în secolul al XVI-lea”.

Marea realizare a domniei lui stă în faptul că, exploatând excepțional alianțele succesive cu Regatele Ungariei și Poloniei, precum și prăbușirea regimului lui Baiazid, zdrobit de conducătorul mongolilor, Timur Lenk, a reușit să extindă foarte mult hotarele Țării Românești, transformând principatul valah într-o putere regională semnificativă: „În timpul domniei sale, granițele Valahiei au cunoscut întinderea teritorială maximă din Evul Mediu: de la Olt în nord la Dunăre în sud și de la Porțile de Fier în vest până la Marea Neagră în est. Mircea a stăpânit Banatul Severinului (din 1388/9), Ducatele Amlășului și Făgărașului, Cetatea Bran, Cetatea Bologa, granița dintre Moldova și Țara Românească (sectorul dintre Carpați și Prut) și Dobrogea. După 1404, Mircea își extinde stăpânirea și la nordul gurilor Dunării, cuprinzând cetatea Licostomo (Chilia Veche). Cel mai lung titlu al lui Mircea apare din 1406 până la sfârșitul domniei sale,

sub forma: «Eu, întru Hristos Dumnezeu binecredincios și binecinstitor și de Hristos iubitor și autocrat, Io Mircea mare voievod și domn din mila lui Dumnezeu și cu darul lui Dumnezeu, stăpânind și domnind peste toată Țara Ungrovlahiei și a părților de peste munți, încă și către părțile tătărești și Amlășului și Făgărașului, herțeg și domnitor al Banatului Severinului și pe amândouă părțile pe toată Podunavia, încă până la marea cea mare și stăpânitor al cetății Dârstorului”.

Anterior lui Mircea, care, profitând de împrejurările favorabile, a alipit-o Țării Românești, Dobrogea a aparținut diferitelor imperii și a suferit tot felul de alte influențe, în special de natură comercială, datorate faptului că era mărginită deopotrivă de Dunăre și de Marea Neagră, fiind locuită de un amalgam de populații, între care și vlahii nord- și sud-dunăreni, proveniți din romanizarea triburilor traco-gețice. Regiunea a fost cunoscută în Antichitate sub numele de Sciția Mică, care nu desemna o provincie, ținutul făcând parte din provincia Moesia Inferior iar mai apoi, în Evul Mediu, din *thema* bizantină Paristrion.

Dobrogea a fost un teritoriu locuit din cele mai vechi timpuri. Cercetările arheologice au evidențiat existența obiectelor din neolitic din cultura Gumelnița și dezvoltarea în neolitic a culturii Hamangia (cunoscută în special datorită statuetei numite „Gânditorul de la Hamangia”). În secolele VI-IV î. Hr., litoralul Mării Negre este colonizat de greci. Pe teritoriul Dobrogei române de azi sunt întemeiate coloniile Histria, Callatis și Tomis, iar Dionyssopolis în partea bulgară. Coloniile grecești se organizează după modelul *polis*-ului grecesc. Inițial, Histria era cea mai prosperă dintre colonii, însă, ca urmare a împotmolirii golfului, decade, și Tomisul